

II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Türkiye'nin Oniki Ada Türkleri Politikası (1939-1947)*

Adnan Muhacir**

II. Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Oniki Ada Politikası

II. Dünya Savaşı öncesinde Atatürk vefat etmiş ve yerine İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olmuştur. Atatürk döneminde izlenen, çatışmalara girmeme, bölgesel barış ve güvenlik için yapılan ittifakların korunması anlayışı, İsmet İnönü döneminde “savaşa girmeme” olarak katı bir şekilde devam ettirilmiştir. Atatürk zamanında izlenen dış politika anlayışı İsmet İnönü zamanında da devam ettirilmiş ancak onunki daha katı bir uygulama biçimi olmuştur.

Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan ve 1945'e kadar süren II. Dünya Savaşı, Avrupa başta olmak üzere dünyanın beş kıtasında yaşamı etkilemiştir. Bu savaşta Türkiye'nin iki hedefi vardı; işgale uğramamak ve savaşa girmemek.¹ Ankara'nın bu savaşta politikası “bitaraflık politikası” (tarafsızlık) değil, “harp harici” (savaş dışı kalma) kalma politikasıdır. Türkiye, zaten Lozan'da sağlamış olduğu dengenin korunmasını yani statükonun devamını istiyordu. Bu nedenle statükonun korunmasından yana olan müttefiklere kendini daha yakın hissetmiştir. Türkiye'nin savaş dışı kalma politikası, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürecek ve bu süre içinde hem müttefiklerin hem de Mihver'in Ankara'yı kendi tarafında savaşa sokma çabaları olacaktır. Yine bu dönem içinde Türkiye'nin hassas olması beklenen Ege Adaları konusu, çeşitli vesilelerle gündeme getirilecek hatta Oniki Ada'nın Türkiye'ye teklif edildiği dahi olacaktır.²

Savaş sırasında İtalya'nın, Almanya'nın yanında savaşa girmesi, Ege Denizi ve Ege Adaları sorununu Avrupa siyasetinde ön plana çıkarmıştır. Müttefiklerin ve Almanya'nın başı çektiği Mihver Devletleri'nin Türkiye'yi kendi yanlarında

* Bu çalışmamız “Oniki Ada'da Türklerin Durumu (1923-1947)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Öğretim Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Bitlis/TÜRKİYE, amuhacir@beu.edu.tr ORCID:0000-0002-4261-9157

1 Baskın Oran, “Savaş Kaosunda Türkiye; Göreceli Özerklik”, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, C I., Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 387-388.

2 Murat Hatipoğlu, *Yakan Tarihte Türkiye ve Yunanistan*, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997, s. 233-237.

savaşa çekme çabaları içinde, savaş süresince, özellikle Menteşe Adaları'nın (Oniki Ada) tamamının ya da bazılarının Türkiye'ye verilmesini öneren veya imâ eden görüşmeler olmuştur.³ Türkiye ise, savaş süresince çelişen dostlukları bağdaşturmaya çalışırken, olası bir durumda kendini savaşa çekebilecek düzenlemelerden de özellikle uzak duruyordu. Sadece karşılıklı saldırmazlık ve güvenlik taahhütleri içeren antlaşmalar imzalayarak, herhangi bir tarafa dâhil olmadan sınırlarını korumaya çalışıyordu.⁴ Türkiye, Oniki Ada'nın teklif edilmesi önerilerine de bu nedenle sıcak bakmıyordu. Amaç savaşın mutlaka dışında kalmaktı. Ancak adalarda yaşanan gelişmeler de yakından takip ediliyor ve ada Türklerine yardım edilmeye çalışılıyordu.

Almanya'nın 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla başlamış olan savaş, İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgale başlamasıyla, Türkiye'nin güvenlik sahasına taşındı. 10 Haziran 1940'ta Mussolini'nin harp kararını bir nutukla bildirmesiyle⁵ İtalya da resmen savaşa dâhil olmuş oluyordu. Oniki Ada dolayısıyla komşu olduğu İtalya'nın şimdi de Balkanlar'da boy göstermesi Türkiye'de endişe sebebi olmuştur. Çünkü bu dönemde İtalya, Türkiye toprakları üzerinde emelleri olan tek devlet olarak görülüyordu. Mussolini konuşmalarında Akdeniz'e yönelik olarak Mare Nostrum (Bizim Deniz) terimini kullanması ve Oniki Ada'da yapmış olduğu askerî yığınak Türkiye'yi huzursuz ediyordu.⁶

İtalya ve Almanya'nın Ege Denizindeki faaliyetlerine karşı 12 Ocak 1941'de İngilizler, Bingazi ve Oniki Ada'yı işgal etmek amacıyla 25 Şubat 1941'de İtalyanlara ait deniz uçağı üssüne de sahip Meis Adasını işgal edeceklerdir. Bundaki amaç Oniki Ada'yı yakından kontrol etmek ve buralardan yapılacak hareketlerden önceden haberdar olmaktır.⁷ Ayrıca, İtalya'nın Oniki Ada'ya sahip olması, Mihverin bu adalar aracılığıyla Akdeniz'de önemli bir konuma sahip olmasını sağlıyordu. İngilizlerin Meis'i işgali ve savaşın Ege Denizine kaymasıyla, Türkiye'nin stratejik önemi daha da artmıştır. Savaşın ilk yıllarında İtalyan endişesi Türkiye'nin üzerinde yoğun olsa da İtalya'dan Türkiye'ye yönelebilecek tehlikeleri Türkiye, Almanlarla kurulan iyi ilişkiler ve ekonomik bağlantılarla dengelemeye çalışmıştır.⁸

3 Celalettin Yavuz, *Menteşe Adalarının (Oniki Ada) Tarihi*, İstanbul 2003, s. 44.

4 Mustafa Aydın, "II. Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", *Türk Dış Politikası 1911-1980*, C I, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 399.

5 *Yeni Sabah*, "İtalya Nihayet Harbe Girdi", 11 Haziran 1940.

6 Aydın, agm., s. 415.

7 Necdet Hayta, *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 269- 270.

8 Aydın, agm., s. 475.

Mihver devletleri de bu süreçte adalardaki hazırlıklarını arttırmışlardır. Kalimnos Adasındaki deniz üssü genişletilmiş, bu adalarda yaşayan halk ise Siklat Takımalarına gönderilmiş ve bu göç gizli bir şekilde yapılmıştır. Boşaltılan yerlere ise Alman ve İtalyan askerleri yerleştirilmiştir.⁹ Adalarda yapılan askeri çalışmalar ve yaşanan çatışmalar, yerli halkın adalardan kaçmasına, tarafsız durumda olan ve kaçılabilir en yakın yer olan Türkiye'ye sığınmalarına neden olmuştur. Savaş sırasında yalnızca Türkler değil Yunanlıların da Türkiye'ye sığındıkları ancak Türkiye'nin bu Yunan mültecileri iade etmekte olduğunu¹⁰ ve savaşa dâhil olmak istemediği görülmektedir.

İtalyanların savaştan çekilip teslim olması üzerine adalarda, İngiliz ve Alman çatışması yoğunlaşmıştır. Tüm bu çatışmalar sırasında, Türkiye'ye ilticalar hızlanmıştır. Bu mülteciler arasında siviller olduğu gibi, İtalyan askerleri de bulunmaktadır.¹¹ Savaşın, adalardaki en sıcak olduğu bu zamanlarda, Türkiye sahillerine sığınan Türk-Yunan-İtalyan mülteciler, Türkiye Cumhuriyeti'ne mali bir külfet oluşturmuş ve Türkiye bu mülteci akımını durdurmak için tedbirler almaya çalışmıştır.¹²

1944 yılına gelindiğinde Alman kuvvetleri gerilemeye başlayınca, Almanlar Türkiye'ye başvurarak işgalleri altındaki Ege Adalarını Türkiye'ye devretmek istediklerini bildirmişlerdir.¹³ Ancak Ankara Hükümeti savaşa katılmadığı için ganimetten pay almayı gerektirecek bir durumun olmadığı, aksine, böyle bir şey yapmak şu anki şartlar içinde tehlikeli olabileceği görüşüyle, teklif hakkında İngilizlere bilgi vermiştir. İngilizler ise, adaların kendilerine lazım olduğunu ve kendilerinin işgal edeceğini Türkiye'ye bildirmiştir. Ayrıca Türkiye dışişleri temsilcilerine 1944 Temmuz'unda adalarla ilgili olarak "Türkiye'nin Oniki Ada hususunda dost ve müttefik Yunanistan taleplerine hiçbir şekilde karşı çıkmayacağı" da ifade edilmekteydi. Bu durum 1944 Kasım'ında Atina'ya "resmen" iletilmiştir.¹⁴ Türkiye'nin Adalarla ilgili bu tutumunun altında Sovyet tehdit algısı yatmaktadır. Çünkü 1945 yılına gelindiğinde Sovyetler Birliği

9 Gülcan Yılmaz, *Oniki Ada Sorunu Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2003, s. 133- 135.

10 BCA., (030.10.171.185.22), BCA (030.10.117.813.11).

11 BCA., (030.10.55.367.23), BCA (030.10.117.813.5).

12 BCA., (030.10.124.882.4).

13 Sevil Tunç Gürsu, *Tarihte Batı Anadolu, Ege, Ege Adaları*, VIII. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, Ankara 1979, s. 342-343.

14 Hayta, *age.*, s. 285.

Türkiye ile dostluk muahedelerini yenilemek için Kars ve Ardahan'ın verilmesini ve boğazlarda da imtiyaz istemişlerdir.¹⁵

Sovyetlerin Paris'te toplanan dörtler konferansında Trablusgarp vasiliğinin kendisine verilmesini istemesi ve Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesine karşı olması¹⁶ Türkiye'nin endişelerini arttırmıştır. Böylece Oniki Ada'nın Yunanistan'a bırakılması, Sovyet tehdidi karşısında Yunanistan'ın desteğinin sağlanması gerekçesini oluşturacaktır. Ancak o tarihlerde Yunanistan'ın içinde bulunduğu şartlar karşısında Türkiye'ye yardım etmesi pek olası görünmüyordu. Bu durum Ankara Hükümetinin, adaları Yunanistan'a teslim etme tavrını anlaşılır kılmayan bir yöndür. Ancak Türkiye üzerindeki savaş baskısı, katı bir biçimde uygulanan toprak talep etmeme politikasının bir yansıması olabileceğini düşündürüyor. Burada Türkiye'nin asıl beklentisi Sovyet tehdidi karşısında, İngiliz desteğini sağlamak amacıyla, adaların Yunanistan'a terki düşüncesi daha makul gibi görünmektedir. Oniki Ada'nın daha öncede Türkiye'ye teklif edildiğini ve Türkiye'nin de bu durumu İngilizlere haber vermesini düşünürsek, Ankara Hükümetinin bu yönde bir düşüncede olduğu yorumu daha isabetli olacaktır.

Oniki Ada'da Yunan İdaresi

Almanların teslim olmasından sonra Oniki Ada'nın kendisine verilmesi için sabırsızlanan Yunanistan savaş zamanında uğradığı mağduriyeti, bitmek bilmez toprak kazanma hırsı yönünde kullanmıştır. Yunanistan'ın arzularını yerine getirmek için çaba harcayan İngiltere ve ABD'nin ise Oniki Ada konusundaki en önemli dayanakları Oniki Ada halkının çoğunluğunun Rum olmasıydı. Bu konuda en çok söz hakkına sahip ülkelerden biri olan Türkiye, savaş boyunca en önemli fırsatı 1944 yılında Almanların teklifiyle yakaladı ancak İngilizlerin karşı çıkması ve o dönem şartlarının etkisiyle, adaları almak için herhangi bir teşebbüste bulunmamıştır.¹⁷

1945 yılına gelindiğinde adalarda İngiliz yönetimi hâkim görünüyordu. Ancak fiilen Yunanistan hâkimdi. 1945'te kurulmuş olan İngiliz idaresi, hukuken Oniki Ada'ya hâkim görünse de idarenin her kademesinde Yunanlılar yer almaktaydı. Bu durum karşısında Türkiye'de ise tam bir sessizlik vardır. Yalnız Tan gazetesinde,

¹⁵ "Sovyet Şartları", *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1945.

¹⁶ "Trablusgarp Vasiliği", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1946.

¹⁷ Necdet Hayta, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu", <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/ikinci-dunya-savasi-yillarinda-ege-adalari-sorunu>.

Tevfik Rüştü Aras'ın "Oniki Ada" başlıklı yazısı bu konuyu ele almıştır. Ona göre; Adalarda bir otonomi kurulmalıydı. Bu otonomi adaları Yunanistan'dan ayırmak değil, Yunanistan'a hür bir Oniki Ada katmak olacağını belirtmiş, böylece Ege Denizinde Türkiye-Yunanistan-İngiltere arasında açık ve sağlam münasebetin tesis edilmiş olacağını belirtmiştir. Aras'ın yazısının ardından Ethem İzzet Berice de "Oniki Adalar ve Bir Teklif" başlıklı yazısında; teklifin büyük devletlerden gelmesi şartıyla adaların Türkiye'ye bırakılması, hak-adalet ve emniyet açısından muhakkak olduğunu belirtmektedir.¹⁸ Oldukça makul olan bu görüşler, Türk basınında ve resmî çevrelerde kabul görmemiştir. Adalar üzerinde Türkiye'nin oynamış olduğu rol ve adaların Türkiye için stratejik önemi düşünüldüğünde, Türkiye'nin bu adalarda söz hakkının olması yadırganmamalıdır. Türkiye'de azda olsa Oniki Ada konusunda çıkan bu yayınlar ses getirmezken, Yunan resmi çevrelerinde ve basınında büyük yankı uyandırmış ve Oniki Ada merkez komitesi İsmet İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na, Aras'ın gazetede çıkan yazısını protesto eden bir telgraf dahi göndermişlerdir.¹⁹ Yunanistan'da bu denli ses getiren, ancak Türk tarafından bakılınca makul olan bu görüşlerin Türkiye'de ilgi uyandırmaması da dikkat çekicidir.

II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye ve Oniki Ada Türkleri

II. Dünya Savaşı Türkiye için, stratejik olmanın bir bölgenin başına açabileceği belaların en somut biçimde gösteren bir dönemdir.²⁰ II. Dünya Savaşı, dünyanın büyük bölümünü savaş alanı haline getirerek doğrudan, diğer bölgeleri de dolaylı etkileyerek dünyanın bütününe ilgilendirmiş ve etkilemiştir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı başladıktan sonra Oniki Ada'da Türk varlığının korunmasına yönelik politikalar uygulamaya çalışmış ancak savaş koşulları içinde bu politikaları uygulamakta zorlanmıştır. Bu savaş, Oniki Ada halkının içinde bulunduğu zor koşulları da içinden çıkılmaz bir duruma sokmuştur. Ada Türklerinin bu sıkıntılı günlerinde, Türkiye'ye göçleri ciddi oranda hızlanmış, hatta bu göçler Türkiye'nin Oniki Ada'daki Türk varlığının korunmasına yönelik politikalarını sıkıntıya sokacak noktaya ulaşmıştır.²¹ Yoğunlaşan bu göçler karşısında, adalardaki Türk varlığı da sıkıntıya düşmüş, buna engel olmak için de gelen Türkler, Türkiye'den sağlanan motorlarla geldikleri adalara geri gönderilmeye çalışılmıştır.

18 Hatipoğlu, *age.*, s. 241-243.

19 "Oniki Ada", *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1945.

20 Oran, *agm.*, s. 398.

21 Bahadır Selim Dilek, *Egenin Unutulan Türkleri*, Cumhuriyet Kitapları, 2008, s. 93.

Ancak, adalarla maddi manevi hiçbir alakası kalmayan az miktarda ki göçmenin Türkiye’de kalmasının kararlaştırılmış²² olduğu da görülmektedir. Ada’da yaşam koşulları o kadar sıkıntılı duruma gelmiş ki, Türkiye’ye sığınmış olan ada Türklerinin geri gönderilmek istemedikleri ve mülteci olarak Türkiye’de kalmak istedikleri²³ görülmüştür. Bu süreçte Türkiye, gelen mültecileri geri gönderme işinde pek de başarılı olamamış ve Adalarda Türk nüfusu azalmıştır.

Savaşın sıkıntısını yoğun olarak yaşayan Oniki Ada Türkleri için Türkiye’ye göç etme serüvenleri savaş boyunca hızlanarak devam etmiştir. Savaşa dâhil olmamasına rağmen, alınan askeri tedbirler nedeniyle ekonomik olarak sıkıntı yaşayan Türkiye’nin, Türkiye’ye sığınan bu mültecilerin masraflarının devlet tarafından karşılanması da ayrı bir sıkıntı yaratmıştır. Ekonomik bunalımdan ve savaş önlemlerinden olarak 13 Ocak 1942’de halkın en önemli gıdası olan ekmeğe ve ekmeğe hububatın tüketimi sınırlandırıldığı ve karneye bağlandığı bir zamanda²⁴ bu mülteci sorunu Türkiye’ye mali bir yük olmuştur. Bu masrafları en aza indirmek için Türkiye’ye sığınan Türk göçmenler arasında sanat erbabı olanların, sanatlarını icra edebilecekleri yerlere gönderilmeleri ve böylece devlete yük olmaktan kurtarılacakları²⁵ de düşünülmüştür.

Oniki Ada’nın savaş süresince kuşatma altında olması ve müttefik kuvvetlerince sürekli bombalanması²⁶, Adalarda kıtlık²⁷ baş göstermesine neden olmuştur. Savaşın başlaması ile Oniki Ada’da açlık ve kıtlık sırasında, İtalyanlar, halkın elindeki bütün koyun sürülerini, ellerindeki ehil hayvanları ve bütün erzak stoklarını müsadere etmişlerdir. Hatta zeytini daha olmadan zapt etmişlerdir.²⁸ Ada halkını bu denli zor durumda bırakmış olan İtalyanlara rağmen ekonomik olarak zor durumda olan, mülteci sorunuyla uğraşan ve yine de ada halkına yardım elini uzatan Türkiye olmuştur. Oniki Ada’nın II. Dünya Savaşının ilerleyen günlerinde Almanların üssü durumunda kalması da savaşın tüm olumsuzluklarını doğrudan yaşamasına neden olmuştur.

22 BCA., (8030.10.124.882.16)

23 BCA., (030.10.01.02.96.72.3) Kararname.

24 Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000, s. 645.

25 BCA., (030.10.124.882.12).

26 “12 Ada Tekrar Bombardıman Edildi”, *Yeni Sabah*, 7 Birinciteşrin 1940.

27 “Sakarya’nın Ege Denizi’ndeki Meraklı Macerası”, *Yeni Sabah*, 11 Birinciteşrin 1940.; “*Harb Vaziyet*”, *Yeni Sabah*, 1 Birincikanun 1940.

28 Yılmaz, agm., s. 245-246.

İtalya, müttefiklerle mütareke imzaladıktan sonra, Almanlar adaları işgal etmeye başlamış ve bu süreçte Almanlarla-İngilizler arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Almanlar Oniki Ada'yı işgal ettikten sonra kalan mahsullere el koymuş ve sonrasında Türkiye sahillerine ilticalar yoğunlaşmıştır.²⁹ Bu sıkıntıların yanında İngiliz uçaklarının adaları havadan ve denizden ablukaya alması, Adalara herhangi bir takviye veya gıda maddesi girmesini engellenmesi³⁰ Almanların işini zorlaştırırken ada halkının daha fazla sıkıntı çekmesine sebep olmuştur. Rodos'un Almanların idaresine geçmesi ile sıkıntıların daha da arttığı gözlemlenmiştir. Çünkü adalardaki Alman mukavemetini kırmak isteyen İngilizler neredeyse her gün geceli gündüzlü olarak adanın her tarafını ağır bombardıman uçakları ile bombalamışlardır.³¹ Rodos'a darbeler indiren müttefik uçakları, bu adalar arasında gidip gelen küçük gemilerle Rodos'un iagesini temin etmeye uğraşan Almanların bütün gayretlerini de boşa çıkarıyorlardı. Adanın sivil halkı ve sayıları çok olan İtalyan askerleri Almanların karşılaştıkları güçlükleri de artırmaktaydılar.³² İngilizlerin yapmış olduğu bombardımanlardan Türk Konsolosluğu da nasibini almıştır. İngilizlerin gelişigüzel atmış olduğu bombalar, halk arasında da ölümlere neden olmuş, Türk Konsolosluk binası tamamen harap olurken, Türk Konsolosunun eşi yaralanmış ve 3 kişi de ölmüştür.³³

Yiyecek ve içecek bakımından kendi kendine yetmeyen bu adalar, dışarıdan gelen ihtiyaç mallarının da adalara gelmesinin engellenmesiyle, ada halkı açlık çekmiş ve göç etmek durumunda kalmışlardır. Adalarda yaşanan açlığın en büyük nedeni, elbette adalarda bulunan İtalyan ve Alman askerlerinin çokluğu ve zahirenin adalara gelmesinin engellenmesi olmuştur.

Savaşın yoğun yaşandığı Adalarda ki açlık, adalardan firarların artmasına da neden olmuştur. Adalara daha uzun müddet hâkim olamayacağını anlayan Almanlar, geceleri Rodos'tan Türklerin, hatta İtalyanların dahi kaçmasına göz yummuşlardır.³⁴ Rodos'taki kıtlık yüzünden kabileler halinde Türkiye'ye göç devam ederken Adalardaki bu güç duruma seyirci kalmayan Türkiye, Rodos başta

29 "Almanlar 12 Adayı İşgal Ettiler", *Akşam*, 16 Eylül 1943.; "Rodos Yaniyor", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1943.

30 "Oniki Adada Açlık Tehlikesi", *Yeni Sabah*, 10 Temmuz 1940.

31 "İngiliz Donanmasının Akanları", *Yeni Sabah*, 7 Eylül 1940, "12 Ada nasıl Bombardıman Edildi", *Yeni Sabah*, 8 Eylül 1940.

32 1 Kasım 1944 Cumartesi, *Cumhuriyet*.

33 25 Şubat 1944, Cuma, *Cumhuriyet*.

34 "Rodos'ta Kıtlık", *Cumhuriyet*, 6 İkincikanun 1944; Nasuhoğlu, agm., s. 21.

olmak üzere Oniki Ada halkına erzak yardımında bulunarak, mevcut koşullar için de elinden gelen yardımı yapmaya çalışmıştır.³⁵ Yapılan bu yardımlardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin savaş dışı olmasına rağmen adalarla alakası eksik olmamış, Ege Denizi'nde Türkiye'nin elini güçlendirecek ve savaş sonrası Ege Denizi ve adalarında Türk haklarını gündeme getirebilmek için Ada Türklüğünün korunmasına çalışılmıştır. Türkiye'nin Oniki Ada'ya yapmış olduğu bu yardımlar, Oniki Ada Türklerinin yerlerinde kalmalarını sağlamanın en uygun yöntemlerinden biriydi. Böylece Oniki Ada ile Türkiye'nin bağı kopmamış olacak ve de Ada Türklüğünün yok olmayacağı düşünülmüştür.

II. Dünya Savaşı Sonrasında Oniki Ada

II. Dünya Savaşının, müttefikler lehine sona ermesinden sonra barış görüşmeleri başlamış ve II. Dünya Savaşı kazanan devletlerle Mihver devletleri arasında barış antlaşması imzalanmıştır. II. Dünya Savaşına girmemiş olmasına rağmen, Türkiye'yi ilgilendiren konu Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmek istenmesidir. Oysa II. Dünya Savaşında İtalya'nın yenik çıkması (anılan adalar savaş zamanı Almanların elindeydi) ve Türkiye'nin savaşta taraf olmaması nedeni ile ABD ve İngiltere'nin oldubittisiyle Oniki Ada Yunanistan'a verilmek istenmiştir.³⁶ Oniki Ada 29 Nisan'da ilk defa olarak tartışılmış ve İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, adaların "Almanlardan" alınmasından beri İngiltere'nin elinde tuttuğunu ve bu adaları Yunanistan'a devretmek istediğini söylemiştir. Çünkü bu adalar, İtalya'nın sömürgesi değildi ve Rumlar meskûndü. Dolayısıyla o zamanki işgal durumunu sona erdirmenin tek yolu adaları Yunanistan'a terk etmektir.³⁷ Ancak Bevin'in unuttuğu bir şey vardı, o da adalardaki Türkler ve Türk haklarıdır. II. Dünya Savaşının sora ermesinden sonra Oniki Ada üzerindeki Türk haklarını belirten yayınlar yeni çıkmaya başlamış, bu yayınlar Türk kamuoyunda ilgi uyandırmış ve eski dışişleri bakanı Tefik Rüştü Aras'ın bu konuda makale kaleme alması konuyu derinleştirmiştir. Bu durum Yunanistan'da tedirginlik yaratmıştır. Çünkü biliniyordu ki adalar üzerinde tarihi Türk hakları vardı ve İtalya bu adaları Türklerden gasp etmişti. Ayrıca adalarda bulunan önemli miktardaki Türk nüfusundan da bu yayınlarda bahsedilmektedir.³⁸ Gazetelerde bu yayınlar yer alırken Almanların adaları terk etmesini adanın Rum ahalisi mitingler yaparak

35 BCA., (030.10.178.234.21).

36 Necdet Belen, *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 134-135.

37 Hayta, agm.

38 Hasret Çomak, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Temel Özellikleri", *Cumhuriyet Aydınlanması*, Kocaeli 2004, s. 56.

kutlamışlar ve Yunanistan'la birleşmek istemişlerdir. Ancak Almanların çekildiği sırada adalarda açlık devam ettiği için Rumlar kutlama yaparken, Adalara gıda maddesi yardımını Türkiye yapmaktaydı.³⁹ Her ne kadar 1944'te adalar hakkında iddiada bulunulmayacağına dair güvence Yunanistan'a verilmişse de adalarla olan bağın devam ettirilmesine çalışılmıştır.

1946 yılında Paris'te toplanan müttetikler, İtalya ile barış müzakeresine başlamışlardır. Dışişleri Bakanı Genel Sekreteri Feridun Cemal Erkin, ABD büyükelçisi Edwin Wilson ve İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly'e ayrı ayrı Oniki Ada konusunda özetle şunları söylemiştir: "Biz gerçi İtalya ile savaşa karışmamış olduğumuz için konferansa davet edilmedik. Ancak Oniki Adanın kaderi itibarıyla, konferans ve kararlarıyla çok yakından ilgiliz. Oniki Ada, Anadolu toprağının uzantılarıdır. 400 yıl süre ile Türk egemenliği altında yaşamışlardır. Binalar, camileri ve bütün görünüşleri ile Türk varlığının apaçık devamıdır. 1912 yılında İtalya bu adaları Türkiye'den zorla almıştır. II. Dünya Savaşından İtalya yenilgi ile çıktığına göre, 1912 soygun olayı da sona ermek gerektiğinden adaların Türkiye'ye verilmesi gerekir. Adalar bize o kadar yakındır ki bazılarından horozların ötüşünü sahillerimizden işitmek bile mümkündür. Siz, Türkiye'nin Yunanistan ile dost geçinmesini istiyorsunuz. Biz de aynı arzu ve eğilimdeyiz. Nitekim son savaş esnasında kendi lokmamızı keserek gerek Yunanistan'a gıda yardımı göndermek gerek işgalden kaçan Yunanlıları kabul edip barındırmak hususunda elimizden gelen bütün yardımı kendilerine göstermişizdir. Bundan sonra da onlarla iyi komşu, iyi dost olarak geçinmek istiyoruz. Yunanlılar bunun değerini biliyorlar mı? Hayır. Sadece Yunan basını izlememiz, bize ne derece düşman olduklarını anlamamız için yeterlidir. Şimdi konferansta her bakımdan bize ait olan adaları göz göre Yunanistan'a verirsiniz, Türk ulusunun bunu anlaması imkânsızdır. Oniki Ada'nın Anadolu'ya en yakınlarını Türkiye'ye geri vermek suretiyle adalete az çok yaklaşan bir çözüm şekline varılsın".⁴⁰ Erkin, adalarla ilgili bu görüşleri ileri sürmüşse de Sovyetler Birliğinin toprak talepleri, Oniki Ada'dan üs talepleri olduğu söylentilerinin duyulması⁴¹ Adalar konusunda Türk yetkililerinin tavrının Erkinin belirttiği durumdan farklı olmasına neden olmuştur.

Sovyetler Avrupa'da kendisini durdurabilecek bir güç görmediğinden, Türk boğazlarında hak iddia edebilecek duruma gelmişti. Savaş sonrasında, kendini

39 "12 Ada", *Akşam*, 15 Mart 1945.

40 Zeki Çelikkol, *İstanköy'deki Türk Eserleri ve Tarihçe*, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. 2, dipnot 10.

41 "Sovyetler Birliğinin İştihası", *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1945.

Sovyetler karşısında müttefiksiz hisseden Türkiye ise müttefik bulamama endişesi taşıyordu. Bu endişe nedeniyle, Türkiye'nin güvenliği için son derece önemli olan Oniki Ada konusunda, Türkiye görüşmelere müdahil olmak şöyle dursun, gözlemci sıfatıyla dahi katılamamıştır.⁴² Ankara hükümetinin tutumu, Sovyet tehdidi karşısında yalnız kalmamak için adalar konusunda sessiz kalma yönündeyken Türk kamuoyu bu kadar sessiz kalmıyordu. Tevfik Rüştü Aras'ın yazısının ardından Son Telgraf gazetesinin ertesi günkü yazısında Ethem İzzet Berice “Oniki Adalar ve Bir Teklif” başlıklı makalesinde adaların Türkiye için öneminde bahsetmiş ve adaların Türkiye'ye bırakılması gerektiği belirtmiştir. Türkiye'de çıkan bu yayınlar, Yunanistan'da yankı uyandıracak ve Yunan basını da Oniki Ada hakkından neşriyata başlayacaktır. Yunan kamuoyu Oniki Ada'daki Türk isteklerini ortaya çıkaranların Türk-Yunan dostluğu taraftarı olmayanların olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁴³ Tüm yazılanlardan anlaşılacağı odur ki, Yunanistan “kesinlikle dostane yaklaşım içindedir!” bunun doğru olmadığını maalesef ki ada Türklerine uygulanan Yunan baskısıyla acı bir şekilde görülecektir.

Oniki Ada konusunda, uğradığı işgalin mağdurluğundan faydalanan Yunanistan, Oniki Ada konusunda yine bu mağdur edebiyatını oynarken *Hestia* gazetesi baş makalesinde, Oniki Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasını, Türkiye'nin neden bu adalardan vazgeçmesi gerektiği hususunda Londra radyosuna konuşan bir Fransız diplomatın, “Almanya 1941'de Türkiye'ye taarruz için Selanik'te 12-13 Alman tümeni hazırlamış ancak Yunana mukavemeti çıktığından tümenler geri çekilmiştir” beyanatına dayanarak, Yunanistan'ın bu fedakârlığına karşı Türkiye'nin Oniki Ada'yı Yunanistan'a bırakmasını gerekmektedir⁴⁴ denilmektedir. Yunan gazetelerinin yazılarının dikkat çeken noktası ise, Oniki Ada'nın Türkiye'nin hakkı olduğu hakkındaki yazılara, Türk-Yunan dostluğunu istemeyenlerin yazısı ve bu yazıların tüm Türkiye'nin düşünceleri olmadığı yönündeyken, kendi yazılarında Oniki Ada'da Yunan haklarından bahsederken aynı hassasiyeti göstermemeleridir. Oniki Ada konusunda ilgili olan Atina ve Yunan basını, Rüştü Aras'ın yazısına tepki göstermeye de devam etmişlerdir. Yunan basınına göre, Rüştü Aras'ın yazısı, adalardaki Türkler üzerinde büyük tesir yapmış, Türkler camilere bayrak çekmiş ve gösteriler yapmışlardır.⁴⁵ Yunanlılar, Türklerin yapmış olduğu her hareketi büyütüp, sanki adalarda hiçbir hakları yokmuş da “neden bu yazılar yazılıyor”

42 Yavuz, agm., s. 53.

43 Hatipoğlu, agm., s. 242-244.

44 12 Ağustos 1945, *Cumhuriyet*.

45 11 Ağustos 1945 Cumartesi, *Cumhuriyet*.

düşüncesi ile hareket ederken, kendilerinin adaları bir an önce ele geçirmek için yaptıklarını haklı gerekçe olarak göstermeye çalışıyorlardı. Resmi olarak Türkiye Oniki Ada üzerinde hak iddia etmezken, Türk basınında çıkan birkaç haberin Yunan tarafında bu kadar tepki toplaması üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Adaları bir an önce topraklarına katmanın peşinde olan Yunan Hükümeti, 15 Mayıs 1945 günü, Yunan Kral Naibi (Kral adına ülkeyi yöneten kimse) Baş Piskopos Damaskinos'u Rodos'a göndermiş ve adalara resmen talip olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Damaskinos'un adalara çıkması İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na göre "sadece vaiz vermek amacıyla çıkmıştır"⁴⁷ biçiminde yorumlanmıştır. Yunan ve Türk medyasında tartışmalar devam ederken, İtalya ve müttefiklerle imzalanacak barış antlaşmasının kesin metinleri düzeltilip, 15 Aralık 1946'da Paris konferansının çalışmalarına son verilmiştir. Bundan sonra, konferansta kabul edilen esaslara göre, müttefik devletler ile İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya ve Finlandiya arasında ayrı ayrı olmak üzere, 10 Şubat 1947'de Paris Barış Antlaşması imzalanmıştır. İtalya ile yapılan antlaşmada;

- İtalya Oniki Ada'yı Yunanistan'a terk edecekti,

- İtalya, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nın 16. Maddesi gereğince kendisine düşen bütün hak ve çıkarlardan vazgeçecekti...⁴⁸ Bu antlaşma metninden görüldüğü üzere, Lozan'ın 16. maddesinde kendisine düşen hakları, Yunanistan'ın değil, Türkiye'nin feragat ettiği haklar olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Savaş boyunca İtalyan egemenliğinde kalan bu adalar önce Almanların daha sonra da İngilizlerin eline geçmiş olmasına rağmen adaların hukuki statüleri 10 Şubat 1947 Paris Barış Antlaşması'na kadar aynen devam etmiştir. Bu antlaşma ile söz konusu adalar İtalya'dan alınarak Yunanistan'a verilmiştir. Türkiye'nin Paris Konferansı'na çağrılmaması ve antlaşmayı imzalayan devletler arasında olmaması Lozan'ın 16. maddesinin açık bir ihlalidir.⁴⁹

II. Dünya Savaşı'nın galipleri Türkiye'nin tüm haklı sebeplerine, tarihî, hukukî, stratejik, jeolojik haklarına rağmen Oniki Ada'yı Yunanistan'a vermişlerdir. Gerekçe olarak da Yunanistan'ın Almanya'ya karşı savaşmış olması, Türkiye'nin ise tarafsız bir politika izlemesi ve de adalarda yaşayan çoğunluğun Rum olması

46 "Oniki Ada", *Akşam*, 14 Mayıs 1945.

47 15 Mayıs 1945 Salı, *Cumhuriyet*.

48 Uçarol, *age.*, s. 664.

49 Sertaç Hami Başerem-Ali Kurumahmut, "Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar", SAEMK, Araştırma Proje Dizisi 1, Ankara 2003, s. 60.

gösterilmiştir. Türkiye II. Dünya Savaşı sırasında ve sonunda Sovyet baskısına maruz kaldığı için Oniki Ada üzerindeki haklarını gündeme getirememiş ve Lozan Barış Antlaşması'yla kurulan dengenin aleyhine dönüşmesini böylece engelleyememiştir.

Antlaşma imzalandıktan sonra Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi hususunda Türkiye çekimser kalmış ve böylece Yunanistan'ın adalardaki egemenliğini "sessiz kalarak" tanımış oluyordu. İtalya 10 Şubat 1947 Paris Barış Antlaşması'yla Oniki Ada'yı Yunanistan'a bırakırken, adalardaki Rum nüfusun çoğunluğu dikkate alınmıştır. Bu uygulamaya karşılık Türkiye'nin elindeki belki de tek koz Lozan görüşmeleri sırasında halkının %80'i Türk olan Batı Trakya'nın Yunanistan'a bırakılırken gerekçe olarak, Batı Trakya'nın Yunanistan için taşıdığı stratejik önem gösterilmiştir. Adalarda ki Rum nüfusa dayalı olarak gösterilen gerekçe, hiçbir zaman ırk esasına ya da din esasına dayanan bir devlet sisteminin uluslararası alanda öngörülmediği için haklı ve manalı olmayacaktır.⁵⁰ Oniki Ada'nın, Türkiye'ye danışılmadan Yunanistan'a verilmesi, üstelik bu adalarda tarihi, hukuki ve kültürel bağı olan bir Türkiye söz konusu iken Ege Denizinde Türkiye aleyhine bir dengesizlik oluşmuştur. Burada barışın tesis edilmesi, hukuki olmayan yollarla sağlanmaya çalışıldığı için Paris Barış Antlaşmasında adaların Yunanistan'a verilmesi Türkiye açısından haksızlıktır.

Yunan Hâkimiyetinde Oniki Ada

Yunanistan Paris Barış Antlaşması'ndaki 14. madde ile Oniki Ada'yı sahiplenmiştir. İtalya ile barış antlaşmasının imzalanmasından sonra Oniki Ada'daki İngiliz yönetimi 1 Nisan 1947'de yerini Yunan askeri idaresine bıraktı ve Yunanistan bu adaları "Oniki Ada" (Dodecanese) adını verdiği bir idari bölüm haline getirdi. Yunanistan'ın 100 yıllık emeli, kuvvetli hamilerinin de yardımıyla gerçekleşirken, yüzyıllarca adaların efendisi ve 35 yılda işgal altında veya İtalyan vatandaşı olarak yaşamış olan Rodos ve İstanköy Türkleri, yeniden tabiiyet değiştirmek veya öz topraklarını terk etmek gibi ikisi birbirinden farklı sonuçlara varan bir yol kavşağına gelmiş bulunuyorlardı. Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesine Türkiye zaten sessiz kalmıştı. Adaların ise "zayıf" Yunanistan'a bırakılması ilginçtir Türkiye'de olumsuz bir hava yaratmamış aksine memnuniyet görülmüştür. Yeni Asır gazetesi bu gelişmeyi "Paris Barış Konferansı dün mesut bir sürprizle karşılaştı. Oniki Ada meselesi halledildi" başlığıyla duyurmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın da Haber

50 Hasret Çomak, Ege Adaları (Konumu, Tarihi, Hukuki Statüsü ve Silahsızlandırılmış Statüsü), İstanbul 1996, s. 56.

gazetesinde 1 Temmuz'da "Oniki Ada" başlığı altında yazdığı makalesinde, bu memnuniyete katılıyor ve "bundan 25 sene önce Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi söz konusu olsaydı Türkiye'de büyük fırtına kopardı. Bugün ise fırtına değil memnuniyet duyuluyor"⁵¹ diyordu. Yunan hükümeti 9 Ocak 1948 tarihinde çıkardığı 518 sayılı kanunla, Oniki Ada'nın Yunanistan'a ilhak edildiğini resmen ilan etmiştir.⁵² Sonuçta, Türkiye'nin Ege politikasının Ege'de mevcut anlaşmalarla (Lozan) sağlanan statükonun korunması ve sürdürülmesi, Ege'deki hak ve menfaatlerimizin muhafaza edilmesi yönündeydi.⁵³ Ege Denizi'nde sağlanmış olan Türk-Yunan dengesinin bozulmasına yol açan Paris Barış Antlaşmasıyla, Türkiye'nin Ege Denizi'nde izlediği politika başarısız olmuştur.

Yunan idaresinde Oniki Ada Türklerinin en büyük sorunu ise eğitim olmuştur. Eğitim sorununun yanı sıra başka bir önemli sıkıntı da eğitilmiş din adamı yokluğudur. Türkler en azından bilgili bir müftünün adalarda görev yapmasını istiyorlardı. Yunanistan ise, Batı Trakya'daki Türkler için 1928 yılında bir düzenleme yaparak müftülüğü hukuki statüye bağlamışlardı ancak o tarihlerde Oniki Ada İtalyanlarda olduğu için, Rodos ve İstanköy'deki Türk cemaatine hizmet için müftülük ihdas edilmemiştir.⁵⁴

Yunanlıların, Türkleri kendi içlerinde eritebilmek için, Türkçe eğitim yapan Rodos'ta 7 (biri hariç diğerleri tek sınıflıdır) İstanköy'de 2 adet okul, Yunan resmî okulu haline getirilmiştir. Türkiye'de eğitim görmüş hocaların tayin edilmediği bu okullarda, kültür dersleri Rumca okutulmuştur. Türklerin daha üst kademe okullarda okutulmasına da fırsat verilmemiştir. İstanköy Lisesi'nde sadece iki Türk talebenin bulunması da bunun kanıtıdır.⁵⁵ Yunanlılar sistematik olarak Ada Türklerinin Türklük bağlarını yok etmeye çabalarken, Türklere doğrudan baskı yapmama politikası benimsemişlerdir. Çünkü Türkiye'den gelebilecek tepkiyi kestirememektedirler. Adanın Yunan yönetimi ilk aşamada Türk okullarına ödenek ayırmayarak Ankara'nın tepkisini ölçmek istemiştir. Bu, bundan sonra Yunanlıların Ada Türklerine uygulayacağı baskıların ilk adımlarını oluşturmuştur. Rodos Başkonsolosluğundan alınan 20 Mayıs 1947 tarihli bir raporda Yunanlıların adalarda uyguladığı politikalara değinmektedir. Bu rapora göre Yunan

51 Hayta, agm.

52 M. Sadi Nasuhoğlu, *Rodos (Anılar-Öyküler)*, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla 2004, s. 25-26.

53 Belen, *age.*, s.147.

54 Dilek, *age.*, s.124.

55 Sırrı Erinç-Talip Yücel, "Ege Denizi ve Türkiye ile Komşu Ege Adaları", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1998, s. 71.

idaresi okullar için ödenek ayıramamakta olduklarını Türk Konsoloslugu'na bildirmişlerdir. Bunun üzerine Rodos Konsoloslugu Türkiye'den, Türk okullarının kapatılmaması ve eğitimin devam edebilmesi için aylık 250 dolara ihtiyaç olduğu bildirilmiştir.⁵⁶ Böylece Yunanistan ödenek yokluğunu ekonomik yokluğa bağlamaktadır ve Türkiye'nin tepkisini çekmek istememektedir. Bu süreçte Oniki Ada Türk Cemaati, okullarını Türkiye'nin himayesi altına alınmasını istemişlerdir. İstanköy Türk cemaati başkanı TBMM başkanına bir mektup yazarak, kendi olanakları olmadığından Türkiye'den okullarda okutulmak üzere, bir kitap listesi göndererek, ders kitapları da istemişlerdir.⁵⁷ Adalardan istenen bu kitapların temin edilememesi üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Türkiye'den de umduğu desteği göremeyen Türk okulları böylece kaderlerine terk edilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında ki cemaat okulları artık yerini tek tip eğitim yapan Yunan okullarına bırakmıştır.⁵⁸ II. Dünya Savaşı sonunda, Türkiye üzerindeki baskılardan dolayı 1930'da başlayan ve II. Dünya Savaşı sırasında da devam eden Oniki Ada ile olan alakasını savaş sonrası gösterememiştir. Hatta neredeyse, Yunan yönetiminde ki adalarla hiç ilgilenmemiştir. Savaş zamanı ve sonrası Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı yardımlar düşünülürse, Oniki Ada Türklerinin daha fazla özgürlük hak ettiğini söylemekle haksız olmayız.

Yunanistan, eğitim alanında ki politikalarından sonra ada Türklerini adalardan sürebilmek için iki farklı yola başvurmuşlardır. Bunlar:

- 1- Müslüman din adamlarının tayin edilmesi, evkaf meclislerinin seçimlerinin yönetimi ve mali kontrolüne ait kanunla bunların kontrollerinin sağlanması.
- 2- Herhangi bir kanuna dayanmadan, Türklere ait vakıf mallarını gasp edilmesi, mescitlerin ele geçirilerek Hıristiyan dini tapınakları haline getirilmesidir.⁵⁹ Rodos Vakıf İdaresi Adanın Yunanistan'a geçmesiyle çıkarılan, ancak aslında İtalyanların çıkardığı kanunun bir tercümesinden ibaret olan vakıf nizamnamesine göre yürütülmeye başlanmıştır. Nizamnameye göre kurulacak olan idari heyet, adadaki Müslüman Türkler tarafından önerilecek isimler arasından, valilikçe atanacak 7 kişiden oluşması gerekiyordu. Ancak bu

⁵⁶ BCA., 030.10.256.725.22.

⁵⁷ BCA., 030.10.239.613.23.

⁵⁸ Şahap Kaşhoğlu, *Rodos'ta Saklı Zamanlar, Doğu Kütüphanesi*, ed. Ali Fuat Örenç, İstanbul 2007, s. 155.

⁵⁹ Cengiz Orhonlu, "12 Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", *Türk Kültürü*, Yıl 2, S. 24, Ankara 1964, s. 32-33.

uygulama kâğıt üzerinde kalmış, bu da 390 yıllık vakıfların yağmalanması için kapı açmıştır.⁶⁰ Nizamnamedeki amaç Yunanlıların, Türk vakıf gelirlerinin vakfin şartlarına göre harcanıp harcanmadığının denetim görevi idi. Kısacası Yunanlılar vakfin gelişmesi ve sorumluluğunu da üstlenmiş oluyordu.⁶¹ Bu nizamnameye göre yönetilen Rodos Vakıf İdaresi, Yunan otoritelerinin çeşitli yöntemleriyle, epeyce mülkünü kaybetmiş, bir kısmını da metropolitliğe hibe etmiştir.⁶²

Yunan Hükûmeti, Türkleri her alanda baskı altına almaya çalışmıştır. Türkler için önemli bir mesele olan eğitim ve müftülük adalardaki Yunan hâkimiyeti zamanında da Türkleri adalarda sindirmenin bir aracı olarak kullanılmıştır. Yunan yönetimi, Rodos ve İstanköy'de müftülük binası ihdas etmemiştir. Gerekçesi de 1928 yılında yaptığı düzenlemeyle, hukuki statüye kavuşturduğu Batı Trakya Türklerinin aynı düzenlemeyi, belirtilen tarihlerde adaların İtalya elinde olmasıdır. Yunan Hükümeti Rodos müftülüğünün varlığını gayr-ı resmi olarak kabul etmiş ancak Rodos müftüsünün maaşını kesmiştir. Türkiye bu duruma karşılık müftünün maaşının Türkiye'den sağlanması hususunda belirli bir aylık ödenmesini kararlaştırmıştır.⁶³ 1947 yılı başlarında, Türkiye'yi iltica eden Türklerden edinilen bilgiye göre, Rodos'ta sefaletin arttığı ve bütün iş sahalarının kapalı olduğu, geçimin zor olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden de Türkler Türkiye'ye gelmek istemişlerdir.⁶⁴

1946'da yani adalar Rum idaresine geçtikten 1 yıl sonra, 6000 olan Türk nüfusu 2200'e düşmüştür. Bu, 3800 kadar Türkün anayurda göçmek zorunda kaldığını ifade eder. Ada Türklerini her türlü baskıyı kullanarak göçe zorlayan Yunan hükümeti bunda başarı sağlamıştır.⁶⁵ 19 Ekim 1947 tarihinde Yunan Milli İstatistik kayıtlarına göre adanın nüfusu şöyledir: Oniki Ada'nın nüfusu 115.343 kişi, Rodos'un şehir nüfusu 22.344, İstanköy 18.545, Kalimnos 12.227, Sömbeki 4.090, Tilos 1085, Astipalya 1.800, Halkit 731, Lipsi 873, Meis 663, Leros 6.161, Patmos 7.416, Kasos 1.336, Nisiros, 2.499 kişidir.⁶⁶ İtalya idaresinin son zamanlarında sadece Rodos adasında 11.000 olarak tahmin edilen Türk nüfusu vardı. Bu sayı

60 Dilek, *age.*, s. 147.

61 Kaşhoğlu, *age.*, s. 109.

62 Elçin Macar, "Lozan'dan Günümüze Oniki Ada Türklerinin Sorunları", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 34, İstanbul 2006, s. 44.

63 BCA., (030.10.256.725.23).

64 Yılmaz, *age.*, s. 162.

65 Orhonlu, agm., s. 34.

66 Nasuhoğlu, *age.*, s. 88- 89.

1947 yılının sonlarına doğru 3.400'e düşmüştür.⁶⁷ Rakamlara dikkat edilirse Türk nüfusun hızla eritilirken adalara Yunanlıların dolduğu anlaşılmaktadır.

İtalyan işgalini sevinçle karşılayan ancak İtalyanların zulmüne Türklerle beraber uğramış olan Rumlar, II. Dünya Savaşı sonunda İtalyanlardan öğrenmiş oldukları baskı politikalarını Türklere uygulamaktan çekinmemişlerdir. Yunanistan'ın ada Türkleri üzerinde uygulamış olduğu baskı politikaları işe yaramış ve İtalyanların hâkimiyeti sırasında başlamış olan türlü entrikalar, baskı ve tehditleri devam ettiren Yunan yönetimi zamanında, Ada Türkleri mallarını yok pahasına satarak Türkiye'ye göçe başlamışlardır ve adalarda ki Türk varlığı hızla azalmıştır.

Sonuç

Türkiye, Lozan sonrasında kalan sorunlarını hallettikten sonra Oniki Ada ile daha yakından ilgilenmeye başlamış ve Oniki Ada Türkleriyle olan bağlarını daha sıkı tutmak için, Ada Türkleri ile olan kültürel ve dini bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bu politikası II. Dünya Savaşı sırasında da devam etmiş ancak adaların önce fiili olarak, daha sonra resmi olarak Yunanistan'a geçmesinden sonra Türkiye'nin Ada Türklerine ve adalara olan ilgisinin savaş öncesi ve savaş sırasında ki döneme göre azalmıştır.

Türkiye üzerindeki Sovyet tehdidi nedeniyle, kendini uluslararası yalnızlıktan kurtarmak isterken, Anadolu topraklarını Sovyet tehdidinden korumak maksadıyla Türkiye için stratejik önem taşıyan Oniki Ada'nın Yunanistan'a verilmesine ses çıkarmaması belki az da olsa anlaşılabilir bir durum olabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta adalar hakkında tamamen çekimser kalınmasıdır. Almanların teslim olmasından sonra 4 yıl boyunca Türkiye'nin üzerinde kendini hissettiren Alman yayılmacılığı son bulmuştur. Ancak bu kez de Sovyet yayılmacılığı tehlikesi ortaya çıkmıştır. Erdal İnönü'nün hatıralarında: “o günler de babam, sofrada kendisine keyifli bir tavırla; “artık savaş bitiyor, düzlüğe çıkıyoruz, rahat edeceksiniz Paşam!” diyen konuğumuza, gözlerini açarak: “sen ne diyorsun? Durum hiç de öyle değil, tamamıyla karanlığa gidiyoruz”⁶⁸ şeklinde verdiği cevap Sovyet tehdidinin Türkiye üzerindeki algısını ortaya koyması açısından dikkat çekmektedir. Türkiye'nin adalar konusunda sessiz kalması, daha 1944 yılında yaptığı açıklamanın getirdiği bir sonuçtur. Zamanından çok önce adalardan vazgeçildiğinin açıklanması, sonrası için Türkiye'nin elini sıkıntıya sokmuştur.

67 Cemalettin Taşkıran, *Ürkek Bir Siyasetin Tarih Önündeki Ağır Vebalı Oniki Ada Hatalı Kararlar Acı Kayıplar*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2009, s. 93.

68 Erdal İnönü, *Anılar ve Düşünceler*, C 1, İstanbul 1996, s. 192.

Savaş sonrası ortamda, adaların mülkiyeti çeşitli nedenlerle alınmamış olabilir ancak bu topraklarda yaşayan Türklerin haklarının güvence altına alınmamış olması çok anlaşılır değildir. Oniki Ada'daki Türklerin statüleri tüm bu tartışmaların odağında olması gerekirken, Lozan'da unutulmuş Türk hakları 1947'de tekrar unutulmuştur.

Adalar İtalya'nın elinde iken, adalarda ki Türk nüfusunu koruma politikasının uygulanmaya çalışıldığı düşünülürse, Yunanlılara karşı Türk haklarının güvence altına alınmaması İtalyan dönemi takip edilen politikalarından da taviz verildiğinin işaretidir. Lozan Antlaşmasında Batı Trakya'da Türk çoğunluğu olmasına rağmen, stratejik önem bahanesiyle buralar Yunanistan'a verilmişti. Ancak burada yaşamlarını sürdürmeye devam eden Müslüman Türklerin haklarının güvence altına alınması için Yunanistan'la ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Yine Lozan'da adaları İtalya'ya verirken, Batı Trakya Türkleri için yapılan antlaşma adalar İtalya'ya verildiğinde Oniki Ada Türkleri için yapılmamıştır. Adalar Yunanistan'a devredilirken, Batı Trakya Türklerinin statüsü Ada Türkleri için de geçerli duruma getirilmeliydi. En azından bu yönde yoğun bir çaba sarf edilebilirdi. Adaların Yunanistan'a devrinden önce burada ki Türklerin statüsü için çaba harcanması gerekirken Sovyet tehdit algısı Türkiye üzerinde o kadar yoğun hissedilmiştir ki, Ada Türklerinin Yunanistan yönetimine karşı kendilerini savunabilecekleri hukuki bir statünün dahi sağlanamadığı görülmüştür.

Kaynaklar

BCA (030.10.171.185.22).

BCA (030.10.117.813.11).

BCA (030.10.55.367.23).

BCA (030.10.117.813.5).

BCA (030.10.124.882.4).

BCA (030.10.01.02.96.72.3) Kararname.

BCA (8030.10.124.882.16)

BCA (030.10.124.882.12).

BCA (030.10.178.234.21).

BCA (030.10 256.725.22).

BCA (030.10.239.613.23).

BCA (030.10.179.236.9).

BCA (030.10.256.725.23).

Akşam, “Almanlar 12 adayı İşgal Etiler”, 16 Eylül 1943.

“Oniki Ada”, *Akşam*, 14 Mayıs 1945.

Cumhuriyet, 25 Şubat 1944.

“Rodos Yanıyor”, *Cumhuriyet*, 16 Eylül 1943.

“Rodos’ta Kıtlık”, *Cumhuriyet*, 6 İkincikanun 1944.

Cumhuriyet, 1 Kasım 1944.

“Oniki Ada”, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos 1945.

Cumhuriyet, “Sovyetler Birliğinin İştihası”, 16 Eylül 1945.

Cumhuriyet, 12 Ağustos 1945.

Cumhuriyet, 11 Ağustos 1945.

Cumhuriyet, 15 Mart 1945.

Cumhuriyet, 15 Mayıs 1945.

Cumhuriyet, 10 Şubat 1945.

- “Trablusgarp Vasiliği”, *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1946.
- “İtalya Nihayet Harbe Girdi”, *Yeni Sabah*, 11 Haziran 1940.
- “Oniki Ada’da Açlık Tehlikesi”, *Yeni Sabah*, 10 Temmuz 1940.
- “İngiliz Donanmasının Akınları”, *Yeni Sabah*, 7 Eylül 1940.
- “12 Ada Nasıl Bombardıman Edildi”, *Yeni Sabah*, 8 Eylül 1940.
- “Sakarya’nın Ege Denizi’ndeki meraklı Macerası”, *Yeni Sabah*, 11 Birinciteşrin 1940.
- “12 Ada Tekrar Bombardıman Edildi”, *Yeni Sabah*, 7 Birinciteşrin 1940.
- Aydın, Mustafa, “II. Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945”, *Türk Dış Politikası (Cilt 1, 1911- 1980)*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları.
- Belen, Necdet, *Ege Denizi ve Ege Adaları*, Harp Akademileri Basımevi, 1995.
- Çelikkol, Zeki, *İstanköy’deki Türk Eserleri ve Tarihçe*, TTK Yayınları, Ankara 1990. (Dipnot-10).
- Çomak, Hasret, *Ege Adaları (Konumu, Tarihi, Hukuki Statüsü ve Silahsızlandırılmış Statüsü)*, İstanbul 1996.
- Çomak, Hasret, “Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ve Temel Özellikleri”, *Cumhuriyet Aydınlanması*, Kocaeli 2004.
- Dilek, Bahadır Selim, *Egenin Unutulan Türkleri*, Cumhuriyet Kitapları, 2008.
- Başeren, Sertaç Hami; Kurumahmut, Ege’de Egemenliği Devredilmemiş Adalar, SAEMK, Araştırma Proje Dizisi 1, Ankara 2003.
- Erinç, Sırrı-Yücel, Talip, Ege Denizi ve Türkiye ile Komşu Ege Adaları, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1998.
- Hatipoğlu, Murat, *Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan*, Siyasal Kitabevi, 1997.
- Hayta, Necdet, 1911’den Günümüze Ege Adaları Sorunu, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.
- Hayta, Necdet, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adaları Sorunu”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/ikinci-dunya-savasi-yillarinda-ege-adalari-sorunu> (görüntüleme: 26.02.2018).
- İnönü, Erdal, *Anılar ve Düşünceler*, C 1, İstanbul 1996.

Kaşhoğlu, Şahap, *Rodos'ta Saklı Zamanlar*, Doğu Kütüphanesi, ed. Ali Fuat Örenç, İstanbul 2007.

Macar, Elçin, Lozan'dan Günümüze Oniki Ada Türklerinin Sorunları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006.

Nasuhoglu, M. Sadi, Rodos (Anılar-Öyküler), Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla 2004.

Oran, Baskın, "Savaş Kaosunda Türkiye; Göreceli Özerklik", *Türk Dış Politikası, C I. 1911-1980*, Ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Orhonlu, Cengiz, "12 Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu" Türk Kültürü, Yıl 2, S. 24, Ankara 1964.

Taşkıran, Cemalettin, *Ürkek Bir Siyasetin Tarih Önünde ki Ağır Vebali Oniki Ada Hatalı Kararlar Acı Kayıplar*, Babıali Kültür Yayıncılığı, 3. Baskı, İstanbul 2009.

Tunç, Gürsu Sevil, Tarihte Batı Anadolu, Ege, Ege Adaları, VIII. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, Ankara 1979.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2000.

Yavuz, Celalettin, *Menteşe Adalarının (Oniki Ada) Tarihi*, İstanbul 2003.

Yılmaz, Gülcan, *Oniki Ada Sorunu Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul 2003.